

PRILOG PROUČAVANJU ZDRAVSTVA NA BRAČU

Jutronić Andre

Između g. 1930. i g. 1939. propješačio sam u više navrata otok Brač. Interesirali su me u prvom redu antropogeografski momenti. Pregledavao sam također matične knjige župskih ureda i knjige bratovština, kao i razne isprave do kojih sam usput dolazio. O svemu sam vodio zabilješke. Tako sam pobilježio i mnoge takve stvari, koje nemaju nikakvih veza sa antropogeografijom, ili vrlo malo. Ovdje bih htio iznijeti svoje bilješke o nekim liječnicima.

Ne mislim ponavljati o kugi u prvoj polovici XV. vijeka. Ne mislim iznositi ni pretpostavku o kužnim bolestima na Braču u XVI. v. kad je prema izvještajima mletačkih sindika, broj stanovnika od g. 1525. do g. 1553 spao od oko 4.500 na 2.700.¹ O kugi u Sumartinu na otoku Braču g. 1784., koja je bila prenesena iz Splita, također je već pisano. Kao za uspomenu i danas stoje dva kamena križa s natpisom: 1784. Loco de infetti, i to jedan u vrtu nedaleko župske crkve, a drugi na zidu grobišne ograde kod crkvice sv. Roka. Tada je umrlo preko 150 osoba, a to je mnogo ako se uzme u obzir da je u selu bilo tek 60 domova, od kojih je šest tom prigodom izumrlo.² Ne namjeravam ponovno spominjati ni bolest »miljara«, koja je počela harati u Sutivanu 23 travnja 1856. i trajala do 10. srpnja; tada je obolilo 160, od kojih su umrle 22 osobe. Nakon toga, 1857. gradila se crkvice sv. Vincenca na brežuljku zapadno od mjesta. Ne mislim se vraćati ni na boginje (patule) od g. 1877. kad je u Sutivanu umrlo 14 osoba: Vjekoslav Pivalica, Mate Živković, Petar Lukšić-Rede, Ivan Ivanović-Fisko, Ivan Grubšić-Kanaletto, Anka Peričić, Marija Laurić žena Nikole, David

¹ Jutronić Andre: Nekoliko podataka o kužnim bolestima na Braču u prošlosti, u »Novo doba«, Split, br. 214 od 12. septembra 1936.; — Jutronić Andre: Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču, izd. Jugoslavenske akademije zn. i umj. Zagreb, 1950., str. 10; — Jutronić Andre: O stanovništvu i naseljima srednje-dalmatinskih ostrva od početka XV. do sredine XIX. vijeka, u »Glasniku Srp. geografskog društva«, sv. 32, br. 2. Beograd, 1952, str. 130 i 131.

² Slovinić Vjekoslav: Kuga na Braču 1784. god. u »Bračkom zborniku«, br. 1. Split, 1940., str. 36-39. — Bajamonti Julije: Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783—1784. Venezia, 1786. str. 170.

Ivanović-Fisko, Lovre Jutronić-Osejaj, Toma Lukšić-Kitara, Ante Lukšić-Hmutalo, Vid Matijašević-Trgjić, Ivan Grubšić-Markovi i Ivan Lukšić-Hmutalo.³

KUGA U SUTIVANU G. 1635.

U ime bratovštine sv. Roka u Sutivanu njen župan Ante Petrizio, izabran g. 1775., upućuje pretstavku mletačkom kontu na Braču u Nerežišćima dne 17. listopada 1776., u kojoj navodi da je »pred jedan vijek« u selu harala kuga i od onda da se kultivira pobožnost prema sv. Roku. Tada bi sagrađena crkva, te nekoliko mještanâ osnovaše bratovštinu. Oni godišnje dobrovoljno prilažu za održavanje crkve i oltarâ. Pošto je crkva postala pretijesna, uvidjelo se, da ju treba restaurirati. Dozvola je ubrzo stigla, ali se crkva polako nadograđivala, te je tek župan za g. 1782. Stjepan Vladislavić dobio punomoć da može trošiti za popločanje i uređenje oltara, a istom g. 1788. bijahu postavljene posljednje stepenice pred oltarom.

Sačuvane knjige sutivanske bratovštine Gospe od Uzašašća počinju godinom 1689. U XVIII. stoljeću t. j. g. 1758. konstatira se, da starijih knjiga bratovštine nema, i da je zato morao biti sastavljen novi popis bratimskih posjedâ. Kako starijih knjiga nema, u bilješci se navodi, da su one bile spaljene u doba kuge g. 1635.

Dne 15. VIII. 1798. ujedinile su se u Sutivanu dotadanje bratovštine na prijedlog mjesnog suca Ante Grubšića i prokuratora Lovre Jutronića. Do tada je bilo u selu šest bratovština. Odobrenje za ujedinjenje dala je austrijska otočka vlast u Nerežišćima 20. rujna iste godine. Od tada počinje nova knjiga. Na kraju starijih knjigâ konstatira se, da postoje samo priložene knjige i da starijih nema nigdje, te se izražava mišljenje, da su one još starije uništene kad je harala kuga u Sutivanu g. 1635.

Na tu kugu možda se odnosi i jedan pasus u rukopisnoj knjizi Vicka Prodića (1628-1663), koji veli, da je u Sutivan bila prenesena kužna bolest iz Splita g. 1360., ali da se nije dalje raširila zbog poduzetih mjera od strane sanitarnih vlasti.⁴ Zabilježena godina sigurno je lapsus calami prepisivača, jer g. 1360. Sutivan nije postojao; nastao je tek krajem XV. stoljeća.

Pokadšto se u Sutivanu čuje da se naišlo na neki osamljeni grob izvan sela. Tako se na pr. u mom djetinjstvu na čestici zvanoj Ciplarina nedaleko od mora i oko 120 m. sjeveroistočno od stare crkvice sv. Ivana, pri krčenju terena, naišlo u dubini od oko 70 cm na hori-

³ Jutronić Andre: Nekoliko podataka o kužnim bolestima na Braču u prošlosti, u »Novo doba«, br. 214 Split, 12. septembra 1936.

⁴ Prodi Vincenzo: Cronica dell' Isola della Brazza, str. 32. Rukopis se nalazi u Muzeju grada Splita iz sutivanske ostavštine obitelji Capogrosso-Kavanjin. Na kopertini u vrhu očito je zabilježeno ime vlasnika rukopisa: conte Giov. Capogrosso Cavaignini. Na prvoj stranici u lijevom uglu piše: Copia.

zoniaino poredane kamene ploče, koje su pokrivale grob. Taj je bio obzidan kamenovima »u suho«, a u njemu povećća količina vapna i dijelova čovječjeg kostura i dugmeta. Tada se pričalo, da se nekada osobe, umrle od kužnih bolesti, nisu pokapale na groblju (t. j. u crkvi ili oko crkve), već u polju izvan sela. Zato pretpostavljam da je taj grob, a možda i neki drugi, u vezi s kugom od oko g. 1635.

GRADNJA CRKVICE SV. ROKA U SUPETRU G. 1682.

Gradnja crkvice sv. Roka u Sutivanu u vezi je s kugom od oko g. 1635., a u Sumartinu u vezi s kugom od g. 1784. Kako su obe crkvice izvan sela, oko jedne i oko druge u XIX. stoljeću izgrađena su mjesna seoska groblja.

Na supetarskoj crkvisi sv. Roka ne piše o kugi izričito, ali se ipak veli da je podignuta za zdravlje supetarskog puka.

Crkvice se nalazi južnije od varošice iznad Supetra do ceste za Nerežišća. Na pročelju je natpis, koji glasi:

1682 ZORZI TIRONI FECE FAR LA DITA FABRICA AL HONOR
DE SAN ROCHO BENEDETTO PER Grb SE ET SUI HEREDI IN PERPETU
O ET PER LA SALUTE DEL POPU LO DE SAN PIETRO BENEDETTO

(Prema obiteljskoj tradiciji i rodoslovnom stablu, Tironi su došli na Brač iz Bergama g. 1509. Premda je uz gornji natpis grb, ipak Tironi nisu bili brački plemići. Tako se na pr. g. 1625. spominje u popisu veslača — dakle, kao pučanin — na bračkoj galiji Frane Tironi iz Supetra, g. 1629. Mate Tironi kao povjerenik pučana).

Unatoč kužnih bolesti, do početka XVII. stoljeća nema na Braču ni jedne crkve, crkvice ili oltara posvećena sv. Roku, što se vidi iz izvještaja papinskog vizitatora Augustina Valiera od g. 1579.,⁵ premda su zabilježene sve ondašnje bračke crkve i crkvice, kojih je bio znatan broj.

LIJEČNICI I KIRURZI prema crkvenim knjigama (krštenja, vjenčanja, umrlih) u pojedinim mjestima na Braču do sredine XIX. v.

Svi liječnici i kirurzi, koji su djelovali na otoku Braču u razno doba — otkako postoje župske (matične i dr.) knjige — sigurno nisu kumovali, odnosno svjedočili na vjenčanjima i krštenjima, a niti su morali umrijeti baš na Braču. Treba k tomu uzeti u obzir, da takve knjige nisu ni potpune, a negdje počinju tek u XVIII. vijeku ili kasnije. Na taj način stanoviti broj nije ni mogao biti zapisan u crkvenim knjigama

⁵ Visitatio apostolica Brachiae insulae a. 1579 — Apostolska vizitacija otoka Brača g. 1579. Štampao Andre Jutronić u »Croatia sacra«, br. 5. Zagreb, 1933. str. 62-88.

bračkih župā. Stoga donosim samo imena liječnikā i kirurgā, koja sam našao u dotičnim knjigama, a koje sam imao prigode pregledati:

Ill. et ecc. D. Julius Cesari Ciacius doctor medicus zabilježen je g. 1606. kao kum u Postirima.

Dr. Lovro (Laurus) Ostoja (Ostogia) iz Dola kao kum u Dolu zabilježen je g. 1715., 1717., 1719., 1746, 1764., a nekoliko puta i u drugim bračkim naseljima (u Postirima, u Sutivanu i dr.). Umro je g. 1765. u 75 godini života i pokopan u rodnom mjestu »in arca Dni Nicolai de Dominis«.

Scropolo chirurghi krsti dijete u Nerežišćima g. 1747.

Doctor phisicus Nicolas Orbusne u Nerežišćima krsti djecu g. 1738. i 1750., a kumuje g. 1746.

Doctor Thomas de comitibus Bersatich iz Supetra više puta se spominje kao kum na pr. u Supetru g. 1748., 1755., a g. 1758. u Nerežišćima kad krsti dijete.

Doctor medicus Antonius Krešanac (Cressanaz) kumuje g. 1753. i g. 1755. u Nerežišćima (»medicus phisicus«).

Doctor medicus Co: Ivan Dujmović zabilježen je kao kum g. 1759. u Supetru.

Medicus Bressiani umire u Postirima g. 1757.

Doctor »medicus phisicus« Ivan Tironi iz Supetra spominje se kao kum g. 1763. u Nerežišćima, g. 1765. u Postirima, a g. 1767. u Supetru.

Dr. Petar — Ante Tommaseo »doct. phisico«, »phisicus et medicus hujus Loci« spominje se češće kao kum u Nerežišćima (1774, 1780, 1790), ali i u drugim bračkim naseljima (na pr. u Sutivanu g. 1787). U Postirima g. 1787. zabilježen je kao kum s napomenom: iz Splita. Međutim, splitski i šibenski Tommasei (nekada Tomašići) porijeklom su iz Brača (Postira). Ciccarelli tog liječnika ubraja među bračke pisce za kojega veli, da je štampao g. 1778. »La descrizione storico-fisico-medica del morbo epidemico della Brazza«.⁶

Doctor phisicus Martinelli kumuje u Nerežišćima g. 1771.

Andrija Definis »chirurgo hujus Castris« kumuje u Sutivanu g. 1752. Doselio se u Sutivan iz Giovinnazia (Napuljska kraljevina). Oženio se na Bolu (Kosović) g. 1742.

⁶ Ciccarelli Andrea: Osservazioni sull'isola della Brazza e sopra quella Nobiltà, Venezia, 1802. str. 10.

Dr. Ivan Antun Definis »doctor medicus« spominje se kao kum u Bobovišćima s napomenom: iz Sutivana 1795. i g. 1796. U Sutivanu se češće spominje. Izgleda, da se dva puta ženio, jer je u knjizi umrlih g. 1798. zabilježena smrt Luide žene dr. Ivana Antona Definisa, a u knjizi vjenčanih iste godine vjenčanje sa Katarinom Ivanović. U Sutivanskoj ujedinjenoj bratovštini biran je g. 1799. u upravni odbor. U knjizi mrtvih od 27. siječnja 1799. nalazi se slijedeća bilješka: — »Magdalena Giutronich uxor Joannis Ivanovich seù Valinich an. circit. 38, gravi morbo correpto obiit, et statim ac obiit, ejus corpore ab axcellente Dno Joanne Antonio Definis chirurgo, ac medico Phisico aperto, et infante de eodem extracto, vivo reperto, et aqua naturali baptizato, Sepul-tum fuit una cum ejusdem infantis in hac Parochiali Ecclesia«. Dr Ivan Anton Definis umro je u Sutivanu g. 1806.

Dr. med. Andrija Definis »medico phisico« spominje se kao kum više puta u Sutivanu (g. 1806, g. 1811, g. 1826), te u Bobovišćima (g. 1809). U Supetru g. 1821. Dva njegova sina doktorirali su medicinu u Padovi i to: dr. Jerko Definis g. 1835. i dr. Vicko Definis g. 1837. Dr. Jerko vršio je liječničku dužnost u Zadru i u Sutivanu, a dr. Vicko u Sutivanu.⁷ Na starijem groblju sv. Roka u Sutivanu ploča na obiteljskom groblju ima ovaj natpis:

DOCTOR ANDREAS DE FINIS
SIBI ET HAEREDIBUS SVIS
A. D. MDCCXXX

Dr. Matij (Matteo) Cavalli liječnik u Pučišćima, a rodom iz Burana, zabilježen je u pučiškoj anagrafi g. 1795. i g. 1799. Godine 1805. spominje se kao kum u Nerežišćima.

Rusignoli liječnik u Postirima krsti dijete g. 1802.

Doctor med. Bartolomej Karašić iz Splita često je bilježen kao kum u Sutivanu od g. 1794. do g. 1805., gdje je stalno živio.

Dr. med. Rendić spominje se u rodnom mjestu Supetru g. 1816. i g. 1819. Godine 1816. comite Karlo Oršić iz Zagreba ženi kćerku dr. Rendića.

⁷ Iz radnje Mirka Dražena Grmeka »Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika (1660—1865), Starine 34., Jugosl. ak. zn. i umj., Zagreb, 1951., str. 210. br. 262, doznajemo da je doktorska disertacija dr. Jerka Definisa glasila: »De praecipuis nervosium causis« tiskana na 63 stranice, a na str. 217, br. 283 da je disertacija dr. Vicka Definisa glasila »Hypertrophiae cordis dextri cum dilatatione ventriculorum et aortici orificii angustatione«, i to na 36 štampanih stranica. Obe su bile posvećene njihovom ocu dr. Andriji Definisu. Osim toga tvrdi se da je dr. Vicko bio vrstan okulista.

Dr. Jakov Marković »doctor phisicus« iz Splita zabilježen je kao kum u Nerežišćima g. 1824. i g. 1825. uz ovakvu napomenu: »in medica professione Doctor, multis ab hinc annis in hac Parochia incolatum habens«.

Dr. med. Anton Nikolorić rođen je u Bolu g. 1798. Spominje se osobito oko 1830.—1850. u Supetru gdje je duže živio kao liječnik »in medicina e chirurgia«, a neko vrijeme bio je i u Nerežišćima. U Supetru je oženio Mariju Dešković. Umro je 15. ožujka 1852. U dokolici pisao je pjesme na talijanskom i latinskom jeziku. Doktorirao je u Padovi g. 1823.⁸

Dr. Alojzije (Luj) Moro iz Pučišća spominje se u Pučišćima g. 1832. ili 1833. ali i kasnije. Doktorirao je u Padovi g. 1832.⁹

⁸ Iz radnje Mirka Dražena Grmeka »Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika (1660—1865)«, Starine 34, Jugosl. akad. zn. i umj., Zagreb, 1951., str. 204-205 pod br. 244 doznajemo da je Nikolorićeva disertacija imala naslov: De nulla medicina interdum optima, na 28 štampanih stranica.

⁹ Mirko Dražen Grmek: Inauguralne disertacije..., ibid., str. 208. pod br. 255. Morava disertacija, na 16 štampanih stranica, glasi: »Dissertatio inauguralis medica de Scorbuto«.

R é s u m é

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DES CONDITIONS SANITAIRES À BRAČ

Durant la première moitié XV-e siècle, et, vraisemblablement entre 1525 et 1553, la peste sévissait à Brač. A Sumartin, en 1784, 150 personnes y succombèrent. A Sutivan, en 1856, la fièvre miliaire fit 22 victimes et variole 14, en 1877.

Une église consacrée à Saint Roch fut élevée à Sutivan après la peste de 1635 à Sumartin après l'épidémie de 1784, et probablement à Supetar en 1682. Les registres de l'état civil de Brač nous donnent les noms de quelques médecins et chirurgiens ayant exercé sur cette île: Dr Julius Cesari Ciacius (1606), Dr Lovro Ostoja (1715, 1765), Scropolo (1747), dr Nikola Orbusne (1738, 1750), dr Toma Bersatić (1748, 1758), dr Anton Krešanac (1753, 1755), dr. Ivan Dujmović (1759), Bressiani (1757), dr Ivan Tironi (1763, 1767), dr Petar Ante Tommaseo (1774, 1790), dr Martinelli (1771), Andrija Definis (1752), dr Ivan Anton Definis (1795, 1806), dr Andrija Definis (1806, 1821), dr Jerko Definis (1835), dr Vicko Definis (1837), dr Matij Cavalli (1799, 1805), Rusignoli (1802), dr Bartolomej Karašić (1794, 1805), dr Rendić (1816, 1819), dr Jakov Marković (1824, 1825), dr Anton Nikolorić (1830, 1850), dr Alojzije Moro (1832).